

DOI: 10.18427/iri-2017-0023

Az önirányított tanulás jellemzői és lehetőségei felnőttkorban

© Szilágyi Gabriella

Eötvös Loránd Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskola

gabriella.920922@gmail.com

A XXI. század társadalmában nemcsak a magas fokú technológiai fejlődések, de a tanulásról, annak fogalmáról és értelmezéséről történő új felfogás is változást hozott. A tanulásra szánt időkeret az egész életet magába foglalja, nem csupán a köz- és felsőoktatásban szánt éveket. Ezt a megközelítést kiegészíti az a nézet, hogy a tanulás, és a tanuló igényei és érdekei kerülnek a tudás elsajátításának középpontjába, az egyén céljainak, képességeinek és érdeklődésének alapján képeznek és fejlesszék magukat. Az *Európai Tanács* által megfogalmazott Memorandum szerint az élethosszig tartó tanulásnak három alapvető kategóriája különböztethető meg: a formális, nem-formális és informális módon végbemenő tanulást (Európa Tanács, 2000). Ez utóbbi, az informális keretek között végbemenő tanulás során nem az oktatás, hanem a tanulás kerül előtérbe, valamint nincsen intézményekhez és iskolákhoz kötődő formális viszony és a tantervi kötöttség.

Az informális tanulás bármikor és bármilyen formában megvalósulhat, három fő csoportja jól elkülöníthető egymástól a tanulási tevékenység szándékosságát és tudatosságát tekintve. Ebből a szempontból egyik formája a szocializáció, ami egy adott közösség értékeinek, normáinak és attitűdjeinek elsajátítását foglalja össze. A szocializáció során - ami szinte észrevétlenül megy végbe - a tanuló tudatossága és szándéka nem jelenik meg, mindössze a közösségbe történő integrációra való törekvés. Az informális tanulás további típusaként tartják számon a nem szándékosan, véletlenszerűen végbemenő tanulást: a tanulás e formája bár nem előre megtervezett, de a tanuló felismeri a tanulási folyamatban való részvételt, mivel az adott helyzettel kapcsolatban konkrét korábbi tapasztalatai nem voltak, de a tanulás során kialakulnak. Az informális tanulás harmadik értelmezési formája az önirányított tanulás, amit a továbbiakban, jelen tanulmányban fejtek ki (Schugurensky, 2000).

Az önirányított tanulás értelmezése

Az önirányított tanulás (Self Directed Learning – SDL) azon kívül, hogy az informális tanulás egy formája, könnyen összekeverhető más, hasonló hangzású fogalommal. Ilyen az önálló tanulás, de az önszabályozó tanulás fogalma is gyakran megjelenik az értelmezési keretek között. Az önirányított tanulás definiálására számos törekvés született (Cserné, 2000; Schugurensky, 2000; Szabóné, 2009; Kraiciné, 2012; Merriam & Bierema, 2013; Chien & Tsai, 2015), melyeknek alapját ugyanazok a kulcstényezők alkották kisebb-nagyobb értelmezési eltéréssel.

Az önálló tanulás főként olyan ismeretelsajátítási tevékenységre utal, amely során a tanuló nem veszi igénybe társai vagy oktatói segítségét, hanem kizárólag egyedül oldja meg a kijelölt problémákat, feladatokat. Az önállóan történő tanulás bár jelentős részét képezi az önirányított tanulásnak, de mégsem korlátozódik kizárólag erre a tanulási formára: formális és non-formális tanulás során is megjelenik ez a jelenség, például egy kurzus kapcsán kapott feladatot a tanulók többnyire a tanításon kívül, otthon egyedül oldanak meg (Kraiciné, 2012). Az önszabályozó tanulás szintén egy elemét alkotja az önirányított tanulásnak: azt a részét, amely a tanulási eredményeket a kitűzött tanulási célokkal veti össze, tehát egyfajta, a tanuló részéről irányuló ellenőrzési folyamatot foglal magába. Ebben az esetben a tanuló egy előre felállított rendszer alapján értékelő feladatot végez, ami a tanulás eltervezett és reális irányának megtalálására irányul (Molnár, 2009).

Az így folytatott tanulásról elmondható, hogy egy szándékos és tudatos tevékenység, melynek középpontjában egy tanulási projekt áll, amit a tanuló határoz meg és készít el. A továbbiakban ezt a tanulást olyan ismeretelsajátítási folyamatként értelmezem, amit a tanulásban résztvevő egyén tervez és szervez meg, s menedzseli az elérni kívánt tanulási cél elérésig. Ez a tevékenység a tanulóközpontúság jegyében a tanuló saját céljainak, igényeinek és sajátosságainak figyelembe vételével megy végbe, melynek során a résztvevő a tanulási céloktól kezdődően maga határozza meg a tanulás irányát, a felhasználni kívánt információkat és információkeresési technikákat, eszköz- és személyi feltételeket, az értékelési szempontokat, valamint a tanulás kontrollálására használt indikátorokat. A tanulási tevékenység egészében a tanuló felelősséget vállal a tanulásáért, képes főként önállóan vagy segítséggel menedzselni önmaga tudásának fejlesztését (Chien & Tsai, 2015; Kraiciné, 2012).

Az önirányított tanulás felnőttkorban

A tanulók saját tanulásának önálló tervezése és kivitelezése irányulhat rövidebb és hosszabb távú tanulási célok elérése is. Ennek a tanulási formának az alapját a tanulói magas szintű érdeklődés és elköteleződés adja: amennyiben a két tényező valamelyike hiányzik, az önirányított tanulási folyamat részben vagy teljes egészében meg is szűnhet. *Szabóné Molnár Anna* (2008) fontosnak tartja a sikerhez a tanulás ellenmotivációinak felszámolását is: a tanuló számára nem biztonságos tanulási környezet, a tanulót körbevett társadalmi környezet támogatásának hiánya.

Manapság az infokommunikációs technológiának köszönhetően a kommunikáció és az információkeresés is könnyebbé, egyszerűbbé és gyorsabbá vált, azonban gátló tényezőként értelmezhető a tanulásához szükség információk nehézkes vagy lehetetlen elérése is. A korábban szerzett negatív hatású tanulói tapasztalatok, valamint a tanulói önkontroll hiánya szintén hátráltatja az önirányított tanulást. A felnőttek tanulása során is megjelenhet a saját képességeikkel szemben lévő elégedetlenség vagy a képességeik alábecslése, mely negatív hatással lehet a tanúlással kapcsolatos, önállóan elvégzendő feladatok ellátására (Szabóné, 2008).

Stewart Hase (2001) egy, az önirányított tanulásához nagymértékben kapcsolódó fogalmat hozott létre, ami a tanulási készség fejlesztésére irányul, ez a *heutagógia*. A heutagógia szemlélete szintén a tanuló- és a tanulóközpontúságból ered, illetve abból a szemléletből, hogy a formális intézmények, iskolák nem képesek átadni azt a tudást a tanulóknak, ami a későbbiekben a munkaerőpiacon szükség lenne a mindennapi munkavégzésükhöz. Az ebből adódóan megváltozott, tanulásához történő

hozzáállás eredményezi a heutagógia innovatív eljárásait, amelyek a felnőttek tanulási készségeit kívánják fejleszteni (Harangi, 2010). Emiatt szorosan kötődik a fenti paradigmához a tanulás önmeghatározási folyamata (Self Determined Learning), ami főként a tanulónak a külső környezetétől elhatároltan a magában rejlő, belső irányítási folyamatok feltárását teszi lehetővé (Loyens et al., 2008; Saks & Leijen, 2013). Összességében elmondható, hogy kiemelt fejlesztendő terület a tanulók kritikai gondolkodása, a tanulás értékelése, és az ismeretsajátítás során szükséges, a tanulás sikerét elősegítő attitűd kialakítása. Ide tartoznak a nem lineáris tanulási folyamatok is, amelyek a virtuális tér multimédiás elemekkel és hiperlinkekkel gazdagított online környezetében is megjelennek (Kovács, 2013).

Felmerül a kérdés, hogy a heutagógia fogalma miben is különbözik az andragógia értelmezésétől: míg az andragógia egy konkrét téma vagy terület elsajátítását hangsúlyozza, addig ez a paradigma inkább a tanulási folyamatot és az ahhoz szükséges készségeket, képességeket és kompetenciákat kívánja fejleszteni (Harangi, 2010). A tanulási folyamat irányítása nemcsak korlátlan hatalommal jár a tanuló részéről, de ugyanekkor méretű felelősséggel is, valamint az ehhez szükséges kompetenciákkal, készségekkel és attitűdökkel is. Ebből kifolyólag megállapítható az a tény, miszerint a tanulás menedzselésére nem képes vagy alkalmas minden felnőtt: az, akinek hiányosságai vannak az önkontroll és önbizalom, elkötelezettség területén, minden bizonnyal nehézségek árán vagy egyáltalán nem fogja tudni irányítani tanulását.

Önirányítás során a felnőtt számos képességet képes megszerezni: ez vonatkozhat az időmenedzsmentjére, az önismeretére vagy társas kapcsolataira. Például az önirányított tanulás *Chien és Tsai* (2015) álláspontja szerint egy olyan kompetenciafejlesztő tevékenység, amely pozitív hatással van a demokratiai és állampolgársági részvételre.

Az önirányított tanulás folyamata két fő részből áll: az első fázisban megtörténik a tanulási folyamatnak a részletes megtervezése: a tanulási célok, időkeret, helyszín, eszközök, oktatók, információk, tanulótársak és értékelés módjának kiválasztása. A tanulás következő részében a megtervezett tanulási terv megvalósítása áll: a tényleges tudás megszerzése és a gyakorlat során felmerülő problémák és feladatok megoldása, a tanulásban résztvevő további személyekkel folytatott kommunikáció és az értékelés meggyégbe (Kraiciné, 2012).

Önirányított tanulás az online környezetben

A tanulásnak az irányítása az online környezetben erőteljesebben jelenik meg, mint a virtuális környezetben kívül végbemenő tanulás során: a tanulónak még nagyobb kontrollra és szabályozásra van szüksége, hogy képes legyen eligazodni a számos információt nyújtó hiperlinkek, valamint a számos érzékszervre ható multimédiás elemek között (Kovács, 2013).

A tanulás virtuális tervezése, a metakognitív monitorozás és az értékelés, reflektálás mind hozzájárul ahhoz, hogy az online térben a tanuló létrehozassa saját, személyes tanulási terét (Personalized Learning Environment). *Kárpáti Andrea* három fő kompetenciacsoportot határozott meg, amelyek szükségesek az online folytatott tanuláshoz, amelyeknek meglétét vagy hiányát a tanuló képes felmérni. Az első ilyen csoport a technikai kompetenciákat foglalja össze, amelyek az online tanuláshoz szükséges eszközök (számítógép, internet, alkalmazott programok) használatát gyűjti össze. A második kategória az információk használatát,

feldolgozását, valamint az online kommunikációra való képességet méri. Ez azt jelenti, hogy a tanuló képes kiválasztani a számára hiteles forrásokat, eligazodni az információbázisok között, célirányosan és hatékonyan képes hozzájutni információkhoz. Végül a harmadik csoportba azok a képességek tartoznak, amelyek az online jelenlét biztonságát teremtik meg, etikai és demokratikus felhasználókká teszik a tanuló felnőtteket, legyen szó akár jog- vagy adatvédelmi kérdésekről (Kárpáti, 2008).

A tanulóközpontúság és a tanulás szerepének felértékelődése miatt az önirányított tanulás során – főként online – nagymértékben megjelenik a tanulók autonómiára való törekvése, a megbízhatóság és a felelősségtudat és vállalás szerepe (Léa et al., 2003). Az informális tanulás a nem szervezett, hanem véletlen vagy éppen tudatlanul mivolta miatt nagyon nehezen felismerhető és tudatosítható, azonban az infokommunikációs technológia vívmányai lehetővé teszik az online végbemenő tanulás kognitív és metakognitív folyamatainak nyomon követését, ezáltal pedig a tanuló tanulási sajátosságainak feltérképezését. A tanulók szociális kapcsolatának kialakulása a tanuló társakkal szintén pontosan követhető az online térben, ami a tanuló csoportok szerveződésének folyamatát, az ehhez kapcsolódó kooperativitásra épülő csoportmunkák során képes bemutatni.

Összegzés

A felnőtt felelőssége az élet minden területére kiterjed, tanulói szerepben pedig saját tanulásukért is önmaguk felelnek. Az önirányított tanulás lehetősége nagymértékű szabadságot ad a felnőttek számára, hiszen a tanulás eltervezésének gondolatától kezdődően maguk határozzák meg céljaikat, a tanulás körülményeit, sikerének faktorait. Mindehhez az irányításhoz szükséges kompetenciák széles skálája szükségesek, köztük a kritikai gondolkodás megléte, az együttműködés, az önkontroll és a tanulási motiváció folyamatos fenntartása.

Napjaink infokommunikációs technológiai fejlettsége az oktatás minden területére hatással van, legyen szó az intézményi, szervezett tanulásról, vagy a mindentől függetlenül, akár tudatosság nélkül végbemenő ismeretsajátításról. Az internettel és IKT-val támogatott tanulásnak jelentősége van az önirányított tanulás során is: amellett, hogy segítik a nem lineáris folyamatok feltérképezését, számos utat nyit meg a tanulók számára: új nézőpontokkal, tanulókkal, információkkal ismerkedhetnek meg, ami pedig elősegíti a holisztikus gondolkodásmód kialakítását.

Irodalomjegyzék

- Chien, Min-Huei, Tsai, Lien-Hsiang (2015). The relationship between self-directed learning readiness and organizational creative thinking effectiveness. *International Journal of Research In Social Sciences*, 5 (3), 65-71.
- Cserné Adermann Gizella (2008). Tanulási stílusok és képzési stratégiák. In Zachár László (szerk.), *Andragógiai ismeretek* (pp. 203-244). Budapest: Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet.
- Európai Bizottság (2000). *Memorandum az egész életen át tartó tanulásról*. <http://www.nefmi.gov.hu/europai-unio-oktatas/egesz-eleten-at-tarto/memorandum-tanulas> [2016.11.24.]
- Harangi László (2010). Heutagógia versus andragógia. *Felnőttképzési Szemle*, 4 (1), 36-41.
- Hase, Steward (2001). *Moving from andragogy to heutagogy: implications for VET*. Adelaide: AVETRA.
- Kárpáti Andrea (2008). Az egyéni tanulás támogatása. In Kárpáti Andrea (szerk.), *A 21. század iskolája* (pp. 157-170). Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kovács Zsuzsa (2013). Önszabályozó tanulás – értelmezési módok a kutatási metodológiák tükrében. *Neveléstudományok. Oktatás – Kutatás – Innováció*, 1 (1), 124-136.
- Kraiciné Szokoly Mária, & Csoma Gyula (2012). *Bevezetés az andragógia elméletébe és módszertanába*. Európai Szociális Alap, TÁMOP4.2.1/B-09/1/KMR-2010-0003. Budapest.
- Léa, S., Stephenson, D., & Troy, J. (2003). Higher Education Students' Attitudes to Student-centred Learning: Beyond 'educational bulimia'. *Studies in Higher Education*, 28 (3), 321-333.
- Merriam, S. B., & Bierema, L. L. (2013). *Adult learning Linking Theory and Practice*. Jossey-Bass.
- Molnár Éva (2009). Az önszabályozás értelmezései és elméleti megközelítései. *Magyar Pedagógia*, 109 (4), 343-364.
- Saks, Katrin, & Leijen, Ali (2013). Distinguishing Self-directed and Self-regulated Learning and Measuring them in the E-learning Context. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 112, 190-198. [International Conference on Education & Educational Psychology].
- Schugurensky, Daniel (2000). *The forms of informal learning: Towards a conceptualization of the field*. *Wall Working Papers*, 19.
- Szabóné Molnár Anna (2009). A tanuló felnőtt. *Pedagógusképzés*, 7 (2-3), 199-220.